

TARİHTE FÜTÜVVET VE AHİLİK
-Siyasî, Dinî ve Sosyal Yönleriyle-

Umut Güner

ÖTÜKEN

UMUT GÜNER; İstanbul/Tuzla doğumlu olan yazar, aslen Drama mübadili bir ailenin çocuğudur. İlk, orta ve lise eğitimini doğup büyüdüğü Tuzla'da tamamlamıştır. Üniversite tahsilini ise Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamlamıştır. Uzun yıllar toplumsal ve kültürel faaliyetler içerisinde bulunan yazar, muhtelif dergilerde yazılar kaleme almıştır. Bunun yanı sıra yayımlanmış akademik makaleleri bulunan yazar, tarih, ilahiyat ve uluslararası ilişkiler alanlarında akademik ihtisas çalışmaları yürütmektedir. Milli Akıl Genel Yayın Yönetmenliği görevini yürüten Umut Güner, aynı zamanda Milli Akıl'da tarihçi ve stratejist olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Takdim.....	13
Önsöz	15

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Fütüvvet Kavramı Üzerine	19
a. Lugavî Tahlil	19
b. İstılahî Tahlil	20
c. Tarihî Tahlil.....	22
II. Tarihte Fütüvvet.....	26
a. Cahiliye, Asr-ı Saadet ve Hulefâ-i Raşidin Dönemlerinde Fütüvvet	26
b. Emeviler ve Abbasiler Döneminde Fütüvvet	30
c. Bir Müessesese Olarak Fütüvvet'in Kurulması ve Halife en-Nasr li-Dinillah	33
d. Fütüvvet'in Anadolu'ya Gelişi	37
III. Yapısal Olarak Fütüvvet.....	42
a. Dini Bir Müessesese Olarak Fütüvvet	42
b. Siyasî Bir Müessesese Olarak Fütüvvet.....	50
c. Sosyal ve Kültürel Bir Müessesese Olarak Fütüvvet.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

I. Ahilik Kavramı Üzerine	59
a. Lugavî Tahlil	59
b. İstılahî Tahlil	60
c. Tarihî Tahlil.....	61
II. Tarihte Ahilik	64
a. Ahiliğin Kökeni	64
b. Fütüvvet Ahilik İlişkisi	68
c. Anadolu'da Ahiliğin Kuruluşunu Sağlaya Etkenler	70
d. Ahiler ve Mevleviler Arasında Güç ve Otorite Mücadelesi	74
e. Ahiler ve Kalenderiler Arasında Güç ve Otorite Mücadelesi	83
f. Ahi Evren	88
g. Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rum	100
h. İbn Battuta ve Ahilik.....	105

III. Yapısal Olarak Ahilik	117
a. Dinî Bir Müessesese Olarak Ahilik.....	117
b. Siyasî Bir Müessesese Olarak Ahilik	122
c. Sosyal ve Kültürel Bir Müessesese Olarak Ahilik.....	129
IV. Türk-İslam Devletinde Ahilik	143
a. Anadolu Selçukluları ve Ahilik.....	143
b. Beylikler Dönemi ve Ahilik.....	154
c. Ankara Ahiler Devleti ve Ahilik	156
d. Osmanlı'nın Kuruluş Dönemi ve Ahilik	158
Bibliyografya.....	164

KISALTMALAR

a.s	:	Aleyhiselam
age	:	Adı Geçen Eser
agm	:	Adı Geçen Madde
agt	:	Adı Geçen Tez
B.	:	Bin
Bin	:	Ođlu
bkz.	:	bakınız
C	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz	:	Hazırlayan
Hız	:	Hazreti
İA	:	İslam Ansiklopedisi
M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S.	:	Milattan Sonra
nsr.	:	Neşreden
Nu	:	Numara
s	:	Sayfa
S	:	Sayı
SAV	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
ss.	:	Sayfadan sayfaya
TA	:	Türkler Ansiklopedisi
Thk	:	Tahkik eden
trz.	:	Tarihsiz
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
Üni	:	Üniversitesi
Vb	:	Ve benzeri
Yay	:	Yayınları
yy.	:	Yüzyıl

*Allah'ın bana lütfu
Fatımâ Zehrâ'ya...*

TAKDİM

BU ESER HAKKINDA

TARİHÇİ akademisyen Umut Güner, “Siyasî, Dinî ve Sosyal Yönleriyle Tarihte Fütüvvet ve Ahilik” başlığı altında bir çalışmayı henüz gerçekleştirmiş bulunuyor. Fütüvvet, İslam dünyasında kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik mefkûresinin adıdır. Şövalyelik nasıl Ortaçağ Batı dünyasına mahsus bir kahramanlık ülküsü ise, Fütüvvet de Ortaçağ İslam dünyasına ait bir ülküdür. Cahiliye Devri’nde mevcut olan sahavet ve kahramanlık, İslam’dan sonra da varlığını devam ettirmiştir. İslamiyet’in yayılmasıyla birlikte, bu kahramanlık ve cömertlik ülküsü İslam dünyasında da bir değer haline gelmiştir. Ancak Eski İran’da “cevan-merdi” ve Türklerde “akılık” Arap fütüvvetçiliği ile beslenmiş ve böylece bu mefkûreler birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu eserin yazarı Umut Güner, bu konuyu kapsayan geniş bir çalışma ortaya koymayı başarmıştır.

Vaktiyle hazırlamış olduğum Anadolu’daki Ahilik (Akılık) teşkilâtını konu alan bir çalışmamda, ben de Ahiliğe giriş olsun diye Fütüvvet hareketi hakkında da bir bölüm yazma gereğini duymuş ve bu konuyu değerlendirmiştim. Ahi teşkilâtını yazmaya çalıştığım sıralarda Anadolu’da bu teşkilâtın baş mimarı olan ve tam adı Ahi Evren Hâce Nasirü’l-Din Mahmud el-Hoyî olan bu filozof kişiyi tanıtmak ihtiyacı duydum. Ancak bu şahsın hem kimliği hem de eserleri tarihin karanlıklarında unutulduğu için, Türkiye’de el yazması eser ihtiva eden bütün kütüphaneleri gezmek ve eserleri taramak gereğini hissettim. İşte bu çalışmalarımın sonucunda, bu halk filozofumuzun yirmiden fazla eserini keşfettim ve bu eserleri tek tek tanıttım. Bunlara dayanarak Ahi teşkilâtının kurulduğu dönemdeki sosyal, siyasî, ilmî ve kültürel ortam içindeki konumunu göstermeye çalıştım. Bu çalışmamın daha sonraki devamında Anadolu’nun bu değerli halk filozofu Ahi Evren Hâce Nasirü’l-Din’in Anadolu’da Hâce Nasreddin

diye bilinen gülünç ve düşündürücü fıkraların kahramanı Nasreddin Hoca'yla aynı kişi oldukları sonucuna vardım. Bu zâtın hem Kırşehir hem de Akşehir'de türbesi bulunmaktadır.

Umut Güner bu çalışmalarımı çok dikkatli bir şekilde takip ederek kitabına dercetmiştir. Bu çalışmasından dolayı kendisini tebrik ediyorum. Genç kardeşimiz daha sonraki çalışmalarında bu konularda daha detaylı bilgilere sahip olacaktır. Umut Güner'in çalışması diğer genç tarihçilere de ilham verecek, Ahilik teşkilâtının kuruluş felsefesini oluşturan bilimsel yapılanmanın da zaman içinde aydınlanmasına katkı sağlayacaktır kanaatindeyim. Anadolu'nun bu değerli fikir ve aksiyon adamı Ahi Evren'in bütün eserleri Farsça olarak kaleme alınmıştır. İşte bu durumun bu alanda çalışacak olan gençlere bir zorluk yaratacağı da muhakkaktır. Genç tarihçilerin alanlarında derinleşerek bu güçlükleri aşacağına da inanıyorum.

Ahi Evren Hacı Nasirü'd-Din (Nasreddin Hoca) Kayseri ve Kırşehir'de faaliyet gösterdiği dönemde eşi olan Fatma Bacı (Kadınana, Kadıncık Ana) da Türkmen genç kızları ve hanımları organize ederek o zamanki adıyla Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) adlı bir örgüt kurmuştur. Ahiler, sanat ve ticaretle uğraşırken bu Bacı teşkilâtı üyeleri de kadın el sanatlarıyla uğraşmışlar ve üretim yapmışlardır. Bu konuyla da ilgili müstakil bir eser yayımlamış bulunuyorum. Türkiye Selçukluları'nın en ilgi çeken kuruluşlarından olan bu Genç Kızlar örgütü hakkında da daha detaylı bilgilerin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Umut Güner'in bu çalışmasına, Türkiye Selçukluları döneminde Anadolu'nun kültürel, ahlâki ve ekonomik yapılanmasına ışık tutması bakımından büyük bir önem atfetmekteyim. Umuyorum ki bu çalışma, Ortaçağ İslam dünyası tarihinde araştırma yapanlara ilham kaynağı olacak ve onlara yol gösterecektir. Bu vesile ile meslektaşım Umut Güner'i tekrar tebrik ediyor, çalışmasının bereketli olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Mikâil BAYRAM

ÖNSÖZ

KALEME aldığımız eserimizin birinci bölümünü oluşturan fütüvvet düşüncesinin kökleri, tarihî süreç içerisinde İslamiyet öncesi kadim Arap toplumuna kadar gitmektedir. Fütüvvet ve onun idealleştirilen insan tipi olan feta algısı ise, İslamiyet öncesi Arap toplumunun insanî, ahlâkî ve örfî değerlerini ifade eden bir insan karakterinin numunesidir. İslam öncesi dönemde insanî değerler manzûmesi olarak ifade edebileceğimiz bu düşünce, Kur'ân-ı Kerîm kelâmının nüzûlü ile birlikte İslamî değerler ile içe içe girmiş ve âdeta İslamî inancın ideâlize ettiği mü'min insan karakterinin esasını oluşturmuştur.

Cahileye'den başlayarak gelen bu düşüncenin İslamî kaynakların etkisi ile birlikte tarihi süreçte nasıl bir farklılık arz ettiğini, zaman içerisinde nasıl ve ne şekillerde kurumsallaşmasını sağladığını teferruatlıca incelemeye ve ele almaya çalıştık. Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte öngörülen İslamî ideal insan tipini besleyen fütüvvet ruhunun ve düşüncesinin oluşumunu inceledik. Zamana ve şartlara bağlı olarak münferît bir hareket şeklinde ortaya çıkan bu olgunun; siyasî, sosyal ve ekonomik olarak hangi şartlar içerisinde müesseseleştiğini gözlemledik. İslamî fütüvvet felsefesinin Ortaçağlar Anadolu'su'na gelişini ve burada Müslüman Türk an'âne, kültür ve değerleri ile içleştirilip Türk'e has bir Ahilik düşüncesi olarak ortaya çıkışını ele aldık.

Eserimizin ikinci bölümünü ise Ahilik başlığı oluşturmaktadır. Ahilik hiç şüphesizdir ki Müslüman Türk'e mahsus bir yapılanmadır. Ahiliğin felsefî olarak temelinde, onu besleyen kaynak olarak İslamî fütüvvet düşüncesi ile birlikte Türk an'ane, kültür ve değerleri bulunmaktadır. İslam öncesi Türk kültür ve hayatına kadar kökleri giden, esas itibariyle de XIII. yüzyılda Anadolu'da şekillenen ve müesseseseleşen Ahilik düşüncesi, Türk kültür ve medeniyet hayatında önemli bir yere sahiptir. Özellikle kurumsallaştığı dönemden itibaren Türk siyasî, askerî, sosyal ve ekonomik hayatında etkisini giderek arttırmış ve söz sahibi olmuştur. Ahilik, Anadolu Türk tarihi için çok önemli bir sosyal müessesedir. Özellikle Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması ve toplumsal hayatın düzenlenmesi ile birlikte birçok siyasî ve askerî alanda Ahiliğin izleri açık bir şekilde görülmektedir.

Bu eserimizde biz, Türk tarihine damgasını vuran ve Türk kültürü ile insanî değerlerinin yeni kuşaklara aktarımını ve korunmasını sağlayan Ahilik tasavvurunun ortaya çıktığı ve şekillendiği tarihî süreci, dönemini; Türk siyasî, ekonomik ve sosyal hayatına etkilerini teferruatlı bir şekilde ele almaya çalıştık. Ahiliğin beslendiği kaynakları inceledik ve konuyu tüm boyutları ile ifade etmeye gayret ettik.

Kaleme aldığımız bu eserin uzun soluklu bir emeğin ürünü olduğunu ifade etmeliyiz. Bu çalışmaya hazırlanırken mevcut birinci el kaynaklardan ulaşabilme imkânımız olanları inceledik, ağırlıklı olarak ise daha önce bu konular üzerine çalışmalarını yapan hocalarımızın kitap, makale ve tezlerinden de yararlandık. Ayrıca burada, daha önce bu konu üzerine yapılan kitap çalışmalarından farklı bir metodoloji izlediğimizi de ifade etmeliyiz.

Ele aldığımız iki mefhumun daha iyi anlaşılabilmesi için Semantizm (Anlam bilim) usulü ile kelimelerin lugavî, istilahî ve tarihî tahlillerini yaptık. Daha sonra bu iki olguyu tarihî kronolojiyi göz önünde bulundurarak tarih bilimi nesneliği içeri-

sinde ele aldık ve teferruatlı bir şekilde inceledik. Ele aldığımız iki kavramı; dinî, sosyal ve siyasî hayat üzerindeki derin ve büyük etkisi hasebiyle, kültür tarihi açısından da aynı hususları ele aldık. Kavramların, kendi içlerinde ve birbirleriyle bir bütünlük oluşturmaları nedeni ile eserimizde zaman zaman önceki bölümlerde yazdıklarımıza atıfla hatırlatmalar yaptık ve tekrarlara gittik.

Bu çalışma nihayete erdiği için Yüce Yaratana, Rabbim'e hamd-ü senâlar olsun. Bu eseri kaleme alırken, şahsıma bu konu hakkında tavsiye ve fikirleri ile destek olan birçok kişi oldu. Uzun mesaimizi alan bu çalışmanın vucud bulmasında en az benim kadar emeği olan ve maddî/manevî desteğini esirgemeyen Allah'ın lütfu nişanlım Fâtıma Zehra'ya da teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım. Kezâ desteklerini esirgemeyen İstanbul ve Adana'daki aileme de teşekkür ve saygılarımı sunarım. Eksiklerimiz, kusurlarımız ve yanlışlarımız olduysa affola. Allahü a'lem bi-s-savab. Şüphesiz en doğrusunu Allah bilir.

UMUT GÜNER
Balıkesir - Adana

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Fütüvvet Kavramı Üzerine

a. Lugavi Tahlil

Kelimenin aslı futuvva olup Arap menşelidir. Türkçe fütüvvet; Farsça ise futuvvat'dır. Kelimenin kökü feta'dır. Kelime tekil “feta”, çoğul ise “fityan” olarak kullanılmaktadır. Arapçanın en kadim söz varlığı olan İbn Manzur'un Lisân'ül Arabî adlı eserinde feta, erkek genç, fetiyye ise bayan genç; çoğulu ise futuvva olarak ifade edilmektedir.¹ Bundan ziyâde, muhtelif sözlükler de ise feta, “*yiğit, cömert, delikanlı, eli açık, gözü pek, iyi huylu kişi, yardım edicilik*” mânâlarında kullanılmaktadır.² Feta sözcüğünün Latince karşılığı ise “*iuvenis*”, futuvva'nın karşılığı ise “*iuventus*”-dur.³

Kelime asıl anlamının dışında farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Feteyan şeklinde okunduğunda gece ve gündüzü; Fityan şeklinde okunduğunda ise kabile adını ifade etmektedir.⁴

¹ İbn Manzur, *Lisan'ül Arabî*, Beyrut 1990, C. XV, s. 145.

² Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *DİA*, İstanbul 1996, C. XIII, s. 259-261; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara, 1997, s. 2.; Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Ankara, 1989, s. 13.; İsmet Kayaoğlu, *İslam Kurumları Tarihi*, Ankara, 1985, s. 130.

³ Franz Taeschner, “İslam Ortaçağında Futuvva”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1953, C. XV., s. 1-32.

⁴ Saadetin Kocatürk, “Fütüvvet ve Ahilik”, *XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliği*, Kırşehir, 1985, s. 13.

b. İstılahî Tahlil

Fütüvvet ve onun nüvesini teşkil eden feta kelimesi, terim olarak tarihî süreçte siyasî, ekonomik ve içtimaî hususlar nedeniyle farklı nitelendirilmelere mâruz kalmıştır. Kadim Arap ve nüzûl sonrası, İslamî kültürde gerek yazılı gerekse sözlü olarak farklı tanımlamalar ile içeriği doldurulmuştur. Bu iki kelimenin tarihi süreçte ıstılahî olarak muhtelif değişim ve tanımlamalarını ifade etmeden önce ilk olarak belirtilmesi gereken, Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in feta/fityan/fitye/fetyat kelimelerine verdiği ıstılahî anlamlandırmadır.

Kur'an'da umumiyetle “*feta*” delikanlı, “*fityetün*” ise gençler şeklinde geçmektedir. Feta, Enbiya suresi 60. ayette mealen şöyle ifade edilmektedir: “*Putları diline dolayan, İbrahim dedikleri bir yiğit (feta) işittik.*”, Fityetün kelimesi ise Kehf suresi 13. ayette geçmektedir ve mealen şu şekilde ifade edilmektedir: “*Gerçekten onlar rablerine inanmış genç(-fityetün)lerdir.*”

Kur'an-ı Kerim'in indiği coğrafya kadim, toplum ise köklü bir medeniyete sahip bir hüviyette idi. Kur'an siyasî, sosyal ve ekonomik hayatı olan bir topluma hitaben indirilmiştir. Bu toplumun örf, an'ane, yazılı ve sözlü kültür gibi bir geçmişe sahip olduğu aşikârdır. Bu sebeple Kur'an, içerik olarak o toplumun yaşanmışlıkları ve tarihi tecrübesini içeren bir kitaptır. Nitekim yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Kur'an'da geçen feta ve fityün sözcükleri, Kur'an nüzûlü öncesinde de kadim Arap toplumunun anlamlandırdığı ve sosyal hayatta da kullandığı kelimeler olduğu bilinmektedir.

Nitekim İslam öncesi Arap toplumunda “Hilfu'l-Fudûl” olarak adlandırılan ve fütüvvet mensubu olan kişilerin üyesi olduğu bir gençlik teşkilâtı bulunmaktaydı. Bu teşkilât ana esasları itibarıyla toplumdaki haksızlıklar ile mücadele

etmek, sükûnu sağlamak, asayişi temin etmek gibi mefkûrelere sahip olan feta denilen gençlerden oluşmaktaydı. İslamiyet'in ortaya çıkması ile birlikte bu teşkilâtın ve mensubu olan gençlerin İslamî bir kimliğe büründükleri, teşkilâtın İslamî unsurları içerisine aldığı bilinmektedir.⁵

Hicri II. asırdan itibaren İslam dünyasında tasavvufî düşüncenin doğması ile birlikte, feta ve fütüvvet kavramları tasavvufî bir mahiyet kazanmaya başlamıştır.⁶ Feta ve fütüvvet kelimesinin varlığı, tasavvuf erbabı ve onların kaleme aldıkları muhtelif eserlerde açıkça görülmektedir. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, fütüvvetten ilk önce Ca'fer es-Sadık'ın bahsettiğini ifade eder. Ca'fer es-Sadık'ın fütüvvet için: “*Bize göre fütüvvet ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir.*” dediği belirtilmektedir.⁷ Bunun haricinde, “*Ta'rifat*” adlı tasavvufî terimleri açıklayan eserde fütüvvet kelimesi: “*halkı dünya ve ahirette kendi nefesine yeğ görmektir.*” şeklinde ifade edilmektedir.⁸ İmam Kuşeyrî kaleme aldığı risalesinde ise fütüvveti, “*kişinin, başkasının işinde olması ve onların işini gözetmesidir.*” şeklinde tanımlar ve gene aynı eserinde “*kulun kendi nefisini başkasınınkinden üstün görmemesidir*” şeklinde ifade eder.⁹ Ebu Bekr Verrak: “*düşmanı olmayan kişi*”; Ali Tirmizî: “*kulun Allah için kendi nefesine düşman olması*”; Ömer b. Osman el-Mekki: “*iyi huy*” olarak ifade etmektedir. Fütüvvet ile ilgili tanımlamalar ekseriyetle iyi huy ve güzel haslet olarak tanımlanmıştır.¹⁰

⁵ Mikail Bayram, “İslam'da ve İslam Dünyasında Fütüvvet Hareketi”, *Kelime*, 1986 Konya, s. 40-47.

⁶ Mikail Bayram, age, s. 40-47.

⁷ Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *DİA*, İstanbul 1996, C. XIII, s. 259-261.

⁸ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara 1997, s. 3.

⁹ Neşet Çağatay, age, s. 3.

¹⁰ Neşet Çağatay, age, s. 3.

Ünlü araştırmacı R. Dozy, fetayı gençlik zevkleri, olgunluk, soyluluk, yüksek meziyet olarak ifade etmekte ve Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerin kendilerini fütüvvetin gerçek temsilcileri olarak gördüklerini ifade etmektedir.¹¹

Miladi XII. Yüzyılda, gençliğinde Bağdad'da fütüvvet şeyhi Abdu'l-Cabbar el-Bağdadî'ye intisab etmiş ve fütüvvet üyesi olan Abbasi halifesi en-Nasr li-Dinillah tarihi süreçte fütüvvet şeyhliğini üzerine almış ve tarihte resmî olarak "Fütüvvet Teşkilâtı"nın kurucusu ve koruyucusu olmuştur.¹²

Sonuç olarak "feta" ve "fütüvvet" kavramları ıstılâhî olarak tarihî süreçte ilk olarak an'ânevî bir teşkilât, daha sonra ise tasavvufî hüviyet, son olarak ise Abbasi halifesinin resmi devlet politikası olarak benimsediği içtimaî bir teşkilât olarak tanımlanabilir.

c. Tarihî Tahlil

İslam öncesi cahiliye Arap toplumunda "feta" fazilet, cömertlik, misafirperverlik, yiğitlik, asalet sahibi olmak ile birlikte iffet ve şecaat sahibi genç kişileri ifade eden bir kelime olarak kullanılmaktaydı. Yukarıda belirttiğimiz hasletlere sahip olan gençler toplumunda feta olarak nitelendirilmekteydi.¹³

Cahiliye döneminde bu hasletlere sahip olan gençlerin, toplumun yararını gözetmek ve asayişini temin etmek hususunda etkin oldukları bilinmektedir. Bilhassa bu anlayışa sahip olan gençlerin müştereken bir araya gelip, "Hilfu'l-Fudûl" adında bir gençlik teşkilâtı kurdukları ve

¹¹ Neşet Çağatay, age, s. 4.

¹² Mikail Bayram, age, s. 40-47.

¹³ Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *DİA*, İstanbul 1996, C. XIII, s. 259-261.; Mikail Bayram, "İslam'da ve İslam Dünyasında Fütüvvet Hareketi", *Keleme*, 1986 Konya, s. 40-47 .

faaliyetlerini bu teşkilât vesilesi ile devam ettirdikleri bilinmektedir. Hz. Muhammed'in de Cahiliye döneminde peygamber olmadan önce bu teşkilâta katıldığı, peygamber olduktan sonra da bu teşkilâtın faaliyetlerini övdüğü belirtilir.¹⁴

Kur'an'ın vahyi ile birlikte, Cahiliye feta anlayışı İslamî ideal insan tipi ile içe içe girmiş İslamî bir hüviyet kazanmıştır.

İlerleyen süreç içerisinde, Kur'an'ın vahyedilmesi ile birlikte İslamî bir kültür oluşmaya başlamış ve bunun akabinde farklı kültürlerin etkisiyle de tasavvufî birikim oluşmaya başlamıştır.¹⁵ Tasavvuf anlayışı, mutasavvıfların nezdinde İslam öncesi "feta" olgusundan hareketle ideal bir insan telakkisi oluşturmuşlardır.¹⁶ Nitekim IX. asırdan itibaren feta kelimesi mutasavvıflara ait bir vasıf olarak adlandırılmış ve tasavvuf ehlini ifade eder bir mâhiyet kazanmıştır.

Esas olarak fütüvvet, genişleyen topraklar, karşılaşılan ve temas edilen yeni kültürler ile siyasî ve sosyal müesseseseleşmeye paralel olarak Emeviler döneminin ortalarına doğru etkinliğini arttırmıştır.¹⁷ Emeviler'in halefi olan Abbasiler döneminde de, gençliğinde fütüvvet teşkilâtına girmiş olan halife en-Nasr li-Dinillah bir müessese olarak fütüvvet teşkilâtının kurucusu ve koruyucusu olmuştur¹⁸

Bu başlık altında "Feta ve Fütüvvet" kavramının tarihî tahlilini yapmaya çalıştık. Cahiliye dönemi kadim Arap toplumunda asayişî temin eden, iyi ve güzel eylemlerde bulunan ve toplum olarak da kahraman olarak adlandırılan gençler feta olarak ifade edilmekteydi. Bu gençler top-

¹⁴ Mikail Bayram, age, s. 40-47.

¹⁵ Mikail Bayram, age, s. 40-47.

¹⁶ Mikail Bayram, age, s. 40-47.

¹⁷ Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", DİA, C. XIII, s 259-261.

¹⁸ Mikail Bayram, age, s. 40-47.

lumsal ahlâkî kabullerin idealize ettiği gençler idi. Nitekim Kur'an mesajının da nüzülü ile birlikte ilahi kelâmın öngördüğü ideal insan tipi İslam öncesi feta karakteri ile örtüşmekteydi. Bu nedenle feta ve fütüvvet kavramı yavaş yavaş Müslümanlaşan Arap toplumunda İslamî bir kimlik kazandı.

Fetih hareketleri neticesinde farklı kültürler ile olan ilişkiler İslamî tasavvufu doğurmuştur. Özellikle mutasavvıf olarak ifade edilen tasavvuf erbabı kimselerin, feta denilen bu İslamî ideal insan tipini başarılı bir şekilde özümsemeleri ve başarılı bir şekilde uygulamaları neticesinde feta kelimesi mutasavvıf kelimesi ile fütüvvet kelimesi ise tasavvuf kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır.

Özellikle ilk olarak Hulefâ-i Râşidin döneminde başlayan, Emeviler döneminde ise hızlanan fetih hareketleri neticesinde farklılaşan toplumdaki asayişsizlikleri ve toplumsal huzursuzlukları gidermek için fütüvvet anlayışının etkisini arttırdığı görülmektedir.

Emeviler döneminde başlayan müesseseseleşme, Emeviler'in halefi olan Abbasiler döneminde hızla etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde bozulmaya başlayan toplumsal hayat ve İslamî kabuller ile insanî ilişkilerin düzeltilmesi ve asayişsizlik ortamının giderilmesi amacı ile halife en-Nasr li-Dinillah tarafından fütüvvet teşkilâtlandırılmış, resmi bir hüviyet kazanmıştır. Ayrıca halifenin emri altındaki devlet ve toplumların üzerindeki nüfuzunu arttırmak için de bu teşkilâtın varlığından faydalandığını ifade etmeliyiz.¹⁹

¹⁹ Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", DİA, C. XIII, s. 259-261.; Mikail Bayram, "İslam'da ve İslam Dünyasında Fütüvvet Hareketi", *Kelime*, Konya 1986, s. 40-47.; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu yay, Ankara 1997, s. 4-40.

Özetle fütüvvet, yenilikçi İslam anlayışı, tarikat, esnaf teşkilâtı, seçkin kahraman loncaları, popüler siyasî direnç, devlet otoritesine başkaldırı, sınıf savaşı, grup çıkarları için her türlü meşru eylem, saf ve doğrucu bir İslamî ideoloji, sadakât yemini, lidere kesin itaat gibi unsurlar ile de tanımlanabilir.²⁰

---

²⁰ John Louis Esposito, *The Oxford Dictionary of Islam*, Oxford Üniversitesi Yayınevi/Ayrıntı Yayınevi, 2013, s. 115.